

Салман Рушди - Две години, осем месеца и двацет и осем ноци

Малко се знае, макар да е писано много, за истинската същност на джиновете – създанията от бездимен огън. Разгорещено се обсъжда добри ли са, или зли, лукави или добродушни. Ето техните общоприети качества: джиновете са своенравни, непостоянни, необуздани, движат се скорострелно, променят големината и формата си и изпълняват много от желанията на смъртните мъже и жени по своя воля или по принуда; и усещането им за време е коренно различно от това на човешките същества. Не бива да се бъркат с ангелите, макар в някои от по-старите истории за тях погрешно да се твърди, че самият дявол, падналият ангел Луцифер, синът на утрото, бил най-великият джин. Отдавна се спори и къде е обиталището им. Древни легенди клеветят, че джиновете живели сред нас тук, на земята, в тъй наречения долен свят, в порутени постройки и на различни вредни за здравето места – сметища, гробища, нужници, клоаки и дори на торища при възможност. Тези оскърбителни истории съветват хубавичко да се мием след контакт с някой джин, защото те са смрадливи твари и пренасят болести. Все пак най-изтъкнатите тълкуватели отдавна са установили нещо, което за нас вече е доказан факт: че джиновете живеят в собствен свят, отделен от нашия с прозирна завеса, и че този горен свят, понякога наричан Перистан или Царство на феите, е много обширен, ала истината за него е тайна за нас.

Вероятно се разбира от само себе си, че джиновете не са хора, обаче човешките същества имат поне някои общи качества със своите чудати подобия. По въпроса за вярата например – сред джиновете се срещат последователи на всяко земно вероизповедание, срещат се и джинове, които не са вярващи и за които представата за богове и ангели е също тъй необяснима, колкото е за хората представата за джиновете. И при все че много джинове са безнравствени, поне някои от тези могъщи същества знаят разликата между добро и зло, между левия и десния път.

Някои джинове умеят да летят, ала други пълзят по земята в змийски облик или припкат лаещи и оголили зъби, приели облика на огромни кучета. В морето, а понякога и във въздуха те надяват драконова външност. За по-нисшите джинове е непосилно да пазят облика си продължително, докато са на земята. Тези аморфни създания сегиз-тогиз се промушват в човеците през ушите, носа или очите, известно време обитават телата им и ги захвърлят, когато им омръзнат. За жалост, обладаните хорица погиват.

Женският джин – джиния или джинири – е още по-тайнствен, още по-неуловим и непроницаем, защото е женска сянка от бездимен огън. Има свирепи джинири, има и джинири на любовта, но е твърде вероятно двата вида да са едно и също – възможно е свирепият дух да бъде омилюствен с любов или пък някое злодейство да накара любвеобилно създание да освирепее по непонятен за смъртните начин.

Това е историята на една джиния, прочута принцеса на джиновете, известна като Принцесата на мълниите заради изкусното си умение да борави със светкавиците, която се влюбила в смъртен много отдавна, през дванайсети век, така да се каже, а също и на многобройните ѝ потомци, история за завръщането ѝ в този свят след продължително отсъствие, за да се влюби отново, поне за мъничко, преди да поведе война заедно с много други джинове, мъжки и женски, летящи и пълзящи, добри, лоши и безразлични към благодравията; и за онзи преломен и чудат период, понякога наричан време на чудатости и продължил две години, осем месеца и двацет и осем ноци, иначе казано – хиляда ноци и една отгоре. Да, оттогава са изминали още хиляда години, но онези времена ни промениха безвъзвратно. За добро или за лошо ще определи бъдещето.

* * *

През 1195 година великият философ Ибн Рушд, някога кадия, тоест съдия, на Севиля, а напоследък – личен лекар на халиф Абу Юсуф Якуб в родния му град Кордоба, бе публично опозорен и изгуби царското доверие заради своите либерални възгледи, неприемливи за все по-влиятелните берберски фанатици и плъзнали като чума из арабска Испания, и беше заточен в селцето Лусена близо до родния си град, където живееха евреи, дето вече не можеха да се нарекат евреи, защото бяха заставени от предишната царска андалуска династия на Алморавидите да приемат исляма. Ибн Рушд – философ, комуто вече не бе разрешено да разяснява философията, трудовете му бяха забранени, а книгите му – изгорени, тутакси се почувства у дома сред евреите, дето вече не можеха да се нарекат евреи. Беше любимецът на халифа от управляващата по онова време династия, обаче любимците омръзват и Абу Юсуф Якуб допусна фанатиците да прогонят от града великия тълкувател на Аристотел.

Философът, комуто беше забранено да разяснява философията си, живееше на тясна непавирана уличка в скромна къщица с тесни прозорци и се чувстваше угнетен от оскъдната светлина. В Лусена заработи като лечител и славата му на бивш лекар на самия халиф привличаше пациенти, а освен това вложи скромните си средства в търговията с коне и финансира изработването на големите пръстени съдове тинаха, в които евреите, дето вече не бяха евреи, съхраняваха и продаваха зехтин и вино.

Един ден малко след началото на неговото заточение на прага му се яви около шестнайсетгодишна девойка, ведро усмихната, без да тропа или да нахлува никак в мислите му – само стоеше и чакаше търпеливо той да усети присъствието ѝ и да я покани да влезе. Разказа му, че наскоро е осиротяла, че няма никакви пари, ала не иска да работи в публичния дом, и че се казва Дуния, което не звучи никак еврейско, защото няма право да изрича еврейското си име, а понеже е неграмотна, не може и да го напише. Някакъв странник ѝ дал името и обяснил, че е от гръцки и означава „вселена“, и на нея ѝ допаднало. Ибн Рушд, преводач на Аристотел, не оспори думите ѝ, защото знаеше, че името означава „вселена“ на доста езици, та беше безсмислено да проявява педантичност.

– Защо си взела името на света? – попита я той, а тя отвърна, вперила поглед право в очите му:

– Защото от мен ще избликне свят, а съществата, които ще излязат от мен, ще го населят.

Ибн Рушд беше човек на разума и не се догади, че тя е свръхестествено създание, джиния от клана на женските джинове, джинири: благородна принцеса на този клан, пристигнала на земна мисия, тласкана от своя засилващ се интерес към земните мъже като цяло и по-конкретно – към най-умните сред тях. Прие я в къщата си като икономка и любовница и в притихналата нощ тя му прошепна на ухо своето „истинско“ – разбирате, лъжливо – еврейско име, което стана тяхна тайна. Дуния се оказа плодovита, както вещаеше предсказанието. През следващите две години осем месеца и двайсет и осем денонощия тя забременя три пъти и все раждаше многобройно потомство, поне по седем деца всеки път, а веднъж – единайсет или пък деветнайсет, макар че архивите са неточни и неясни. Всичките ѝ рожби наследиха нейната отличителна особеност – нямаха мекичко на ухото.

Ако Ибн Рушд беше сведущ по окултните науки, щеше да проумее, че майката на децата му не е човек, ала той бе прекалено вглъбен в себе си, за да се досети. Философът, който не можеше да философства, се опасяваше, че потомците му ще наследят неговите печални умения, които бяха едновременно негово богатство и проклетие.

– Да имаш чувствителен, далновиден и красноречив ум – казваше той, – означава да усещаш прекалено силно, да виждаш прекалено ясно и да говориш прекалено свободно.

Означава да си уязвим за света, който се смята за неуязвим, да осъзнаваш неговата изменчивост, макар той да се смята за неизменен, да предугаждаш преди другите какво предстои, да знаеш, че варварското бъдеще нахлува през портите на настоящето, докато другите са все още вкопчени в упадъка на безсъдържателното минало. Ако децата ни са щастливци, ще наследят твоите уши, но за жалост, тъй като са безспорно мои потомци, най-вероятно прекалено рано ще започнат да разсъждават прекалено и да чуват прекалено, включително неща, които не е позволено да мислиш или да чуваш.

– Разкажи ми нещо – често го молеше Дуния в леглото през първите дни на съвместното им съжителство.

Той скоро откри, че макар да изглежда млада, тя може да бъде много взискателна и вироглава – и в леглото, и извън него. Беше едър мъж и в сравнение с него тя изглеждаше като птиче или насекомо, но нерядко сякаш се оказваше по-силната. Беше радостта на старините му, ала изискваше от него сили, които му бе трудно да поддържа. На неговата възраст понякога единственото му желание в леглото беше да спи, ала задремеше ли, Дуния го възприемаше като проява на враждебност.

– Ако будуваш цяла нощ и се любиш – уверяваше го, – всъщност ще се почувстваш поточинал, отколкото ако часове наред хъркаш като вол. Всеки го знае.

На неговите години невинаги му беше лесно да влезе в необходимото за интимност състояние, особено няколко поредни нощи, обаче тя възприемаше чисто възрастовите му затруднения с половата възбуда като доказателство, че в сърцето му няма любов.

– Ако намираш жената за привлекателна, няма проблем – твърдеше. – Няма значение колко поредни нощи. Аз винаги съм възбудена, мога да го правя постоянно, без да спирам.

Той с известно облекчение откри, че разказите потушават плътската ѝ страст.

– Разкажи ми нещо – подканваше го, сгушена под ръката му, така че дланта му да попада върху главата ѝ, а той си казваше: добре, тази вечер ми се размина, и по малко ѝ разкриваше онова, което е скътал в съзнанието си. Използваше думи, които мнозина от съвременниците му намираха за възмутителни, например „разум“, „логика“ и „наука“, трите стълба на неговото окултно познание, възгледите, предизвикали изгарянето на книгите му. Дуния се боеше от тези думи, но страхът я възбуждаше, тя се притискаше по-плътено до него и казваше:

– Дръж главата ми, докато я пълниш с лъжите си.

У него зееше дълбока и скръбна рана, защото той беше съкрушен човек, надвит в най-голямата си житейска битка от един покоен персиец, Газали от Тус, мъртъв вече осемдесет и пет години. Сто години по-рано Газали беше написал книга, озаглавена „Непоследователността на философите“, в която критикуваше гърци като Аристотел, неоплатониците и техните съмишленици Ибн Сина и Ал-Фараби, велики предтечи на Ибн Рушд. По едно време Газали преживял криза в убежденията си, но после отново станал най-големият бич за философията в световната история. Подигравателно твърдял, че философията не е в състояние да докаже нито съществуването на Бог, нито дори невъзможността да има двама богове. Философията вярвала в неизбежността на причината и следствието, а това принижавало мощта на Бог, който, стига да поиска, би могъл с лекота да се намеси, за да промени следствията и дори да остави причините без следствия, ако така поиска.

– Какво ще стане, когато поднесеш горяща клечка към валмо памук? – попита Ибн Рушд Дуния, когато нощта ги обгърна с тишина и можеха да си говорят за забранени неща.

– Памукът ще се подпали, разбира се – отговори тя.

– И защо ще се подпали?

– Защото така стоят нещата: пламъкът близва памука и памукът се слива с огъня, това е положението.

– Природният закон гласи, че причината има следствие – обясни той и главата ѝ кимна под ласкавата му длан. – Той не е съгласен – продължи Ибн Рушд и Дуния разбра, че има предвид своя враг Газали, който го беше победил. – Твърди, че памукът се запалва, защото такъв го е създал Бог, защото в божията вселена единственият закон е божията воля.

– Значи, ако Бог пожелае памукът да угаси огъня, ако иска огънят да се слее с памука, би могъл да го направи?

– Да – отговори Ибн Рушд. – Според неговата книга Бог е способен на това.

Тя се позамисли.

– Това е глупаво – отсъди накрая.

Дори в тъмното усети как по брадатото му лице плъзва крива, примирена усмивка, пропита от скептицизъм и болка.

– Той би казал, че това е истинска вяра – отвърна Ибн Рушд – и че всяко несъгласие с нея е... непоследователно.

– Значи е възможно всичко да се случи, ако Бог реши – каза тя. – Например краката на човек вече да не докосват земята и той да ходи по въздуха.

– Чудо настъпва, когато Бог промени правилата на играта – отбеляза Ибн Рушд, – а ако ние не го проумяваме, то е, защото Бог е напълно неизразим, тоест непознаваем.

Тя отново притихна.

– Да предположим, допусна, че Бог не съществува – каза Дуния накрая. – Да предположим, че ти ме накараш да допусна, че „разумът“, „логиката“ и „науката“ крият вълшебство, което прави Бог ненужен. Допустимо ли е изобщо подобно допускане да бъде възможно?

Усети как тялото му се скова. Сега вече той се страхува от моите думи, помисли си и това кой знае защо я зарадва.

– Не – възрази Ибн Рушд твърде остро, – това би било наистина глупаво допускане. Написал беше собствената си книга „Непоследователността на последователността“ в отговор на Газали, от когото го деляха сто години и хиляда и петстотин километра, но въпреки спривавото заглавие влиянието на покойния персиец си оставаше непокътнато и накрая Ибн Рушд се оказа опозорен, а книгата му се озова на кладата, която погълна страниците ѝ, защото тогава Бог реши да позволи това на огъня. Във всичките си трудове той се стараеше да примири думите „разум“, „логика“ и „наука“ с думите „Бог“, „вяра“ и „Коран“ и не успяваше, макар да използваше изключително изкусно и аргумента за добротата, показвайки с кораничен цитат, че Бог би трябвало да съществува поради факта, че е дал на хората градината на земните блаженства и е изсипвал от дъждовните облаци обилна вода, за да извадим чрез нея зърна и растения, и гъсти градини. Беше запален градинар и аргументът за добротата според него доказваше и съществуването на Бог, и неговия по същество благ и щедър нрав, обаче привържениците на виждането за по-сурово божество се бяха наложили. И сега философът лежеше до една обърната в исляма еврейка, или поне така вярваше, намерила при него спасение и явно неспособна да провиди в мечтите му, където той спореше с Газали на езика на непримиримостта, на безрезервността, на всеотдайността, който би го изпратил при палача, ако го използваше наяве.

Дуния се пълнеше с деца, после ги изсипваше и в малката къща оставаше все по-малко място за еретичните „лъжи“ на Ибн Рушд. Интимните мигове намаляваха и парите взеха да не достигат.

– Истинският мъж се изправя срещу последиците от действията си – каза му тя, – още повече ако вярва в причинно-следствената връзка.

Само че печеленето на пари не беше сред силните му страни. Търговията с коне беше несигурна, имаше много главорези, а приходите бяха нищожни. На пазара за тинаха имаше голяма конкуренция, затова цените бяха ниски.

– Вземай повече от пациентите си – съветваше го Дуния с известно раздражение. – Възползвай се от предишния си авторитет, нищо че вече е опетнен. Какво друго ти остава? Не е достатъчно да правиш бебета с чудовищна бързина. Създаваш ги, раждат се и трябва да ги храниш. Ето това е „логика“. Това е „разум“. – Прекрасно знаеше кои думи да обърне срещу него. – Би било „непоследователно“ да не го направиш! – провикна се Дуния ликуващо.

(Джиновете много обичат лъскавите неща: злато, накити и други подобни, и често крият съкровищата си в подземни пещери. Защо принцесата на джиновете просто не отвореше портата на пещерата и не решише проблемите им с един замах? Защото бе избрала живот като човешко същество и бе обвързана с избора си. Разкриеше ли истинската си същност пред своя любим едва сега, щеше да извади на показ своеобразното предателство или лъжа, залегнало в сърцевината на връзката им. Затова мълчеше от страх той да не я изостави. В крайна сметка Ибн Рушд все пак я заряза по свои си човешки причини.)